

## OSHIQ ERKIN IJODIDA DIALEKTALIZMLARNING BADIY-USLUBIY VAZIFALARI.

### ХУДОЖЕСТВЕННЫЕ ЗАДАЧИ ДИАЛЕКТАЛИЗМА В СВОБОДЕ ТВОРЧЕСТВА.

### ARTISTIC-STYLE TASKS OF DIALECTALISMS IN FREEDOM CREATION.

***Salayeva Hamida Otabek qizi***

*Urganch innovatsion universiteti magistranti.*

***Салаева Хамида Отабек кизи***

*магистрантка Ургенчского инновационного университета.*

***Salayeva Hamida Otabek qizi***

*Master's student at Urgench Innovative University*

**Annotatsiya.** Mazkur tadqiqot Oshiq Erkin ijodida dialektal birliklarning badiiy-uslubiy vazifalarini aniqlash va tahlil etishga bag'ishlangan. Ishda shoir asarlarida uchraydigan dialektalizmlarning lingvistik tabiati, ularning poetik matndagi funksional yuklamasi hamda adabiy til bilan o'zaro munosabati ilmiy asosda yoritiladi. Tadqiqot jarayonida dialektal birliklarning milliy kolorit yaratish, xalqona ruhni ifodalash, lirik qahramon nutqini individuallashtirish hamda emotsional-ekspressiv ta'sirni kuchaytirishdagi o'rni tahlil qilinadi. Shuningdek, Oshiq Erkin ijodida dialektalizmlarning folklor an'analari bilan uzviy bog'liqligi, xalq og'zaki nutqiga xos leksik, fonetik va sintaktik unsurlar orqali muallifning individual uslubi shakllanishi ochib beriladi. Dialektal birliklarning obrazlilikni kuchaytirish, badiiy tasvirning tabiiyligini ta'minlash va estetik qiymatini oshirishdagi ahamiyati misollar asosida ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari Oshiq Erkin ijodining lisoniy-uslubiy xususiyatlarini chuqurroq anglashga xizmat qiladi hamda o'zbek adabiyotshunosligi va dialektologiyasi uchun nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

**Kalit soʻzlar:** dialektalizm, badiiy nutq, badiiy-uslubiy vazifa, milliy kolorit, xalqona nutq, folklor unsurlari, leksik dialektalizm, emotsional-ekspressivlik, individual uslub, Oshiq Erkin ijodi.

**Аннотация.** Данное исследование посвящено выявлению и анализу художественно-стилистических функций диалектных единиц в творчестве Ашика Эркина. Работа на научной основе освещает лингвистическую природу диалектизмов, встречающихся в произведениях поэта, их функциональную нагрузку в поэтическом тексте и их связь с литературным языком. В ходе исследования анализируется роль диалектных единиц в создании национального колорита, выражении народного духа, индивидуализации речи лирического героя и усилении эмоционально-выразительного эффекта. Также раскрывается неразрывная связь диалектизмов с фольклорными традициями в творчестве Ашика Эркина, формирование авторского индивидуального стиля посредством лексических, фонетических и синтаксических элементов, характерных для народной устной речи. На примерах показана важность диалектных единиц в усилении образности, обеспечении естественности художественных образов и повышении их эстетической ценности. Результаты исследования способствуют углублению понимания лингвистических и стилистических особенностей творчества Ашика Эркина и имеют теоретическое и практическое значение для узбекского литературоведения и диалектологии.

**Ключевые слова:** диалектализм, художественная речь, художественно-стилистическая задача, национальный колорит, народная речь, элементы фольклора, лексический диалектализм, эмоционально-экспрессивность, индивидуальный стиль, творчество Ашика Эркина.

**KIRISH.** Badiiy adabiyot tilining boyligi va ta'sirchanligi, avvalo, unda qo'llaniladigan lisoniy vositalarning rang-barangligi bilan belgilanadi. Shu jihatdan dialektal birliklar badiiy nutqning muhim tarkibiy qismi bo'lib, ular asar tiliga tabiiylik, milliylik va xalqona ruh bag'ishlaydi. Dialektalizmlar orqali yozuvchi yoki shoir o'z

asarida tasvirlanayotgan muhitni, qahramonlar xarakterini, xalqning urf-odati va mentalitetini yanada yorqin va ishonarli tarzda ifodalay oladi. Ayniqsa, folklor an'analari bilan uzviy bog'liq ijodkorlar asarlarida dialektal birliklarning o'rni alohida ahamiyat kasb etadi. O'zbek adabiyotida dialektalizmlarning badiiy-uslubiy vazifalari masalasi tilshunoslik va adabiyotshunoslikning dolzarb muammolaridan biri hisoblanadi. Adabiy til me'yorlari bilan sheva unsurlarining o'zaro munosabati, dialektal birliklarning estetik funksiyasi, ularning obrazlilik va ekspressivlikni kuchaytirishdagi roli ko'plab ilmiy tadqiqotlarda yoritilgan. Biroq ayrim ijodkorlar, xususan, xalqona ruh va og'zaki ijod an'analari asosida ijod qilgan shoirlar ijodida dialektalizmlarning individual-uslubiy xususiyatlari yetarli darajada chuqur tadqiq etilmagan. Ana shunday ijodkorlardan biri — Oshiq Erkin bo'lib, uning she'riyati va badiiy merosi xalq og'zaki nutqi, sheva unsurlari hamda folklor poetikasiga boyligi bilan ajralib turadi. Shoir ijodida dialektal birliklar tasodifiy emas, balki muayyan badiiy-maqсадga yo'naltirilgan holda qo'llanadi. Ular orqali milliy kolorit yaratiladi, lirik qahramon nutqi individuallashtiriladi, emotsional-ekspressiv ta'sir kuchaytiriladi hamda xalqona obrazlar tizimi shakllantiriladi. Shu sababli Oshiq Erkin ijodini dialektalizmlar nuqtayi nazaridan o'rganish nafaqat shoir uslubini anglash, balki o'zbek badiiy tilining imkoniyatlarini ochib berish jihatidan ham muhimdir.

Mazkur tadqiqotning dolzarbligi shundaki, unda Oshiq Erkin asarlarida uchraydigan dialektalizmlarning badiiy-uslubiy vazifalari tizimli ravishda tahlil qilinadi, ularning poetik matndagi funksional yuklamasi aniqlanadi hamda muallif individual uslubining shakllanishidagi o'rni yoritiladi. Tadqiqot dialektal birliklarning adabiy til taraqqiyotidagi ahamiyatini ochib berishga, shuningdek, folklor va yozma adabiyot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ilmiy asosda ko'rsatishga xizmat qiladi. Ish jarayonida Oshiq Erkin ijodidan olingan misollar asosida dialektalizmlarning milliy ruhni ifodalash, obrazlilikni kuchaytirish va badiiy ta'sirchanlikni oshirishdagi roli tahlil etiladi. Tadqiqot natijalari o'zbek adabiyotshunosligi, dialektologiya va badiiy nutq uslubiyati sohalarida olib borilayotgan ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

### **ASOSIY QISM. 1. Oshiq Erkin ijodining lisoniy-uslubiy xususiyatlari.**

Oshiq Erkin ijodi o‘zbek xalq og‘zaki ijodi an‘analari, folklor poetikasi hamda jonli xalq nutqi bilan uzviy bog‘liq holda shakllangan. Shoir asarlarida xalqning kundalik hayoti, ruhiy kechinmalari, milliy tafakkuri va dunyoqarashi badiiy obrazlar orqali ifodalanadi. Ushbu jarayonda dialektal birliklar shoirning asosiy lisoniy tayanch vositalaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi. Dialektalizmlar Oshiq Erkin ijodida adabiy tilga qarama-qarshi qo‘yilgan unsurlar emas, balki badiiy matnni tabiiylashtiruvchi, xalqona ruh bilan boyituvchi estetik vosita sifatida qo‘llanadi.

Shoirning lisoniy uslubi soddalik, ravonlik va samimiylilik bilan xarakterlanadi. Aynan dialektal birliklar bu xususiyatlarning yuzaga chiqishida muhim rol o‘ynaydi. Ular orqali shoir xalq tiliga yaqinlashadi, lirik qahramonning ichki kechinmalari va hissiyotlarini tabiiy shaklda ifodalaydi. Natijada badiiy nutq sun‘iylikdan xoli bo‘lib, jonli va ta’sirchan tus oladi.

## **2. Oshiq Erkin ijodida leksik dialektalizmlarning badiiy vazifasi.**

Oshiq Erkin asarlarida dialektalizmlarning eng faol qatlamini leksik dialektal birliklar tashkil etadi. Bu birliklar asosan xalq og‘zaki nutqida keng qo‘llaniladigan, muayyan hududga xos bo‘lgan so‘z va iboralardan iborat. Shoir ushbu so‘zlarni badiiy matnga olib kirish orqali asarda tasvirlanayotgan muhitning real va ishonarli bo‘lishini ta’minlaydi.

Leksik dialektalizmlar, avvalo, milliy kolorit yaratish vazifasini bajaradi. Xalq hayoti, urf-odatlar, an‘analari bilan bog‘liq tushunchalar dialektal birliklar orqali yanada aniq va ta’sirchan ifodalanadi. Shu bilan birga, dialektal sinonimlar poetik nutqda ma’no nozikliklarini ochishga xizmat qiladi, adabiy tildagi betaraf so‘zlarga nisbatan kuchliroq emotsional-ekspressiv bo‘yoq beradi.

Shoir ayrim hollarda arxaik va dialektal birliklarni uyg‘un qo‘llab, badiiy nutqning tarixiy qatlamlarini jonlantiradi. Bu holat Oshiq Erkin ijodining folklor ildizlari bilan bog‘liqligini yanada mustahkamlaydi hamda uning poetik tiliga o‘ziga xoslik baxsh etadi.

## **3. Fonetik va morfologik dialektalizmlarning poetik funksiyasi.**

Oshiq Erkin ijodida dialektalizmlar nafaqat leksik, balki fonetik va morfologik darajada ham namoyon bo‘ladi. Ayrim so‘zlarda tovush almashinuvi, qisqarish yoki shevaga xos talaffuz shakllari uchraydi. Bu kabi fonetik dialektalizmlar badiiy nutqqa tabiiylik bag‘ishlab, xalqona ohangni kuchaytiradi.

Morfologik dialektal birliklar esa fe‘l shakllari, qo‘shimchalar va grammatik variantlar orqali ifodalanadi. Bunday birliklar ko‘pincha lirik qahramon nutqini individuallashtirishga xizmat qiladi. Ya’ni, qahramonning kelib chiqishi, ijtimoiy muhiti va ruhiy holati uning nutqidagi dialektal morfologik shakllar orqali ochib beriladi. Natijada obraz yanada jonli va ishonarli tus oladi.

Fonetik va morfologik dialektalizmlar shoirning individual uslubini shakllantiruvchi muhim omil bo‘lib, ular orqali badiiy nutqning musiqiyliги va ohangdorligi kuchayadi.

#### **4. Sintaktik dialektalizm va xalqona nutq qurilishi.**

Oshiq Erkin ijodida dialektalizm sintaktik darajada ham kuzatiladi. Xalq og‘zaki nutqiga xos bo‘lgan sodda, qisqa va mazmunan teran gaplar, dialogik nutq unsurlari shoir asarlarida keng qo‘llanadi. Bunday sintaktik qurilmalar lirik matnning jonli va tabiiy bo‘lishini ta’minlaydi.

Xalqona sintaksis orqali shoir lirik qahramonning ichki kechinmalarini bevosita va samimiy tarzda ifodalaydi. Takrorlar, parallel konstruktsiyalar, inversiya kabi usullar dialektal sintaksis bilan uyg‘unlashib, badiiy ta’sirchanlikni oshiradi. Bu holat Oshiq Erkin ijodida dialektalizmlarning faqat til hodisasi emas, balki muhim badiiy-uslubiy vosita ekanini ko‘rsatadi.

#### **5. Dialektalizmlarning individual-uslubiy ahamiyati.**

Oshiq Erkin ijodida dialektalizmlar muallif individual uslubining ajralmas qismi hisoblanadi. Shoir dialektal birliklardan ongli va maqsadli foydalanib, o‘ziga xos poetik makon yaratadi. Ushbu birliklar orqali u xalq bilan ijodkor o‘rtasidagi masofani qisqartiradi, o‘quvchini badiiy matn ruhiga yaqinlashtiradi.

## **XULOSA.**

Mazkur tadqiqot jarayonida Oshiq Erkin ijodida dialektalizmlarning tutgan oʻrni va ularning badiiy-uslubiy vazifalari tizimli ravishda tahlil qilindi. Tadqiqot natijalari shuni koʻrsatdiki, shoir asarlarida qoʻllanilgan dialektal birliklar tasodifiy emas, balki muayyan estetik va badiiy maqsadga yoʻnaltirilgan holda tanlangan. Ular shoirning individual uslubini belgilovchi muhim lisoniy vositalardan biri hisoblanadi. Oshiq Erkin ijodida dialektalizmlar, avvalo, badiiy nutqni tabiiylashtirish va xalqona ruh bilan boyitish vazifasini bajaradi. Leksik, fonetik, morfologik va sintaktik darajadagi dialektal birliklar orqali asarlarda tasvirlanayotgan muhitning real manzarasi yaratiladi, xalqning turmush tarzi, milliy tafakkuri va mentaliteti badiiy ifodasini topadi. Natijada badiiy matn sunʼiylikdan xoli boʻlib, jonli va taʼsirchan tus oladi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, dialektalizmlar lirik qahramon nutqini individuallashtirishda ham muhim rol oʻynaydi. Qahramonning ijtimoiy kelib chiqishi, ruhiy holati va ichki kechinmalari uning nutqidagi dialektal unsurlar orqali ochib beriladi. Bu holat obrazlarning badiiy ishonchliligini kuchaytirib, oʻquvchiga ularni yanada yaqinlashtiradi.

Shuningdek, Oshiq Erkin ijodida dialektal birliklar emotsional-ekspressivlikni oshirish, obrazlilikni kuchaytirish va poetik ohangdorlikni taʼminlashga xizmat qiladi. Dialektalizmlar folklor anʼanalari bilan uygʻunlashgan holda shoirning poetik tiliga oʻziga xoslik bagʻishlaydi hamda uning ijodini oʻzbek adabiy tilining boy imkoniyatlarini namoyon etuvchi muhim hodisa sifatida baholashga asos boʻladi.

Umuman olganda, Oshiq Erkin ijodida dialektalizmlarning badiiy-uslubiy vazifalarini oʻrganish shoirning lisoniy mahoratini chuqurroq anglashga, oʻzbek badiiy nutqining rivojlanish qonuniyatlarini ochib berishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari oʻzbek adabiyotshunosligi va dialektologiyasi sohasidagi ilmiy izlanishlar uchun muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega boʻlib, kelgusida bu yoʻnalishda olib boriladigan tadqiqotlar uchun ilmiy asos boʻlib xizmat qilishi mumkin.

## **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI.**

### **I. Normativ-huquqiy hujjatlar**

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeini oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni.

O‘zbekiston Respublikasi “Davlat tili haqida”gi Qonuni.

### **II. Tilshunoslik va dialektologiyaga oid manbalar**

Abdullayev A. O‘zbek tilining dialektologiyasi. – Toshkent: Fan, 2001.

Hojiyev A. Tilshunoslik terminlarining izohli lug‘ati. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi, 2002.

Mirzayev M. O‘zbek shevalari va ularning tasnifi. – Toshkent: Fan, 1999.

Rahmatullayev Sh. Hozirgi o‘zbek adabiy tili. – Toshkent: Universitet, 2006.

Yusupova D. O‘zbek dialektologiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2010.

### **III. Badiiy nutq uslubiyati va adabiyotshunoslikka oid manbalar**

Karimov N. Badiiy til va uslub. – Toshkent: Fan, 2004.

Qo‘ng‘irov R. Badiiy nutq uslubiyati. – Toshkent: O‘qituvchi, 2007.

Rasulov R. Badiiy asar tili va uslubi. – Toshkent: Fan, 1995.

To‘raqulov X. Adabiy til va xalq nutqi. – Toshkent: Fan, 1988.